

---

Prenova ruralnega prostora, vrednostna stopnja naselij

Author(s): Milena HAZLER-PAPIČ

Source: *Urbani Izziv*, No. 16/17, PRENOVA (oktober 1991 / October 1991), pp. 11-19

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/44180563>

Accessed: 04-10-2018 06:29 UTC

---

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact [support@jstor.org](mailto:support@jstor.org).

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>



This article is licensed under a Attribution 4.0 International (CC BY 4.0). To view a copy of this license, visit <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.



JSTOR

*Urbanistični inštitut Republike Slovenije* is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Milena HAZLER-PAPIČ

## Prenova ruralnega prostora, vrednostna stopnja naselij

### Uvod

Vsaka od besed v naslovu, ki naj bi čim bolj označil vsebino prispevka, je večpomenska, podrobnejša opredelitev pomena, ki ga ima v tem zapisu, pa je potrebna tudi zaradi dokaj gibljive strokovne terminologije (v nastajanju). Ker v nadaljevanju precej omenjam tudi varstvo naravne in kulturne dediščine, naj omenim, da tudi za ta pojem večkrat uporabim izraz spomeniško varstvo, včasih tudi "zavod".

### Prostor

Prenova se vedno dogaja v nekem prostoru. Za prostor lahko štejemo objekt, naselje ali (po)krajino. Vsak od teh prostorov ima svoje zakonitosti, vsi pa so med seboj povezani in vplivajo drug na drugega. Glede na dejavnosti, ki se v prostoru dogajajo, ločimo dve zvrsti prostora: mestni ali urbani in preostali prostor, ki dobiva različna imena: odprti prostor, krajina, ruralni prostor itd.

### Ruralni prostor

Ruralni prostor imenujem zaenkrat ves prostor, ki je izven večjih ali manjših mestnih središč in ki ga opredeljuje primarna proizvodna dejavnost. Značilna zanj je drobna poselitvena struktura, tesno povezana z naravnim okoljem.

### Prenova

Definicija, ki jo zastopam, je, da je to spontan proces, ki se v normalni družbi neprestano kontinuirano dogaja. Je sestavni del razvoja, ki vnaša novo, ne da bi pri tem negiral vse staro. Če se v družbi za določen čas iz kakršnih koli razlogov temeljito spremenijo razvojni trendi in vrednostna merila, pa se kontinuiran razvoj prekine ali pa močno zavre. Ko se taka družba čez čas zave vakuuma kot posledice diskontinuitete v razvoju (med drugim se pojavi tudi

problem identitete), se mora proces, ki je nekoč potekal spontano, načrtovati.

Sestavni del vsakega načrtovanja pa je analiza stanja. To v prvi vrsti pomeni študijsko spoznavanje z materijo in njenimi vrednostmi.

Eden bistvenih problemov pri načrtovani prenovi je vzpostavitev vrednostnih kriterijev. Kajti če je bil razvoj prekinjen in so se tudi vrednostni kriteriji za določen čas spremenili, je vprašanje, kje so se ohranili tisti stari. Po mojem mnenju jih je možno s poslušom in znanjem izluščiti samo iz materije same, iz materije, ki ima evidentirano vrednost in ji lahko rečemo tudi naravna in kulturna dediščina.

### Dediščina in prenova

Prenavlja se lahko stara in nova okolja, okolja, ki so nastajala in se gradila stoletja, pa tudi taka, ki nam služijo le kratek čas. V prostoru nastopa vse polno vrednot. Ena od teh je tudi dediščina.



Krajina ali ruralni prostor: Olešče nad Laškim, 1986



Po definiciji v Zakonu o naravni in kulturni dediščini (Ur. l. SRS 1/1981) so naravna in kulturna dediščina nepremičnine, premičnine in njihove skupine, območja in posamezni deli narave, ki imajo za Republiko Slovenijo ali njeno ožje območje kulturno, znanstveno, zgodovinsko ali estetsko vrednost.

Zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine evidentirajo in varujejo nepremično dediščino. Poenostavljeno rečeno je to tista dediščina, ki je ni mogoče prenesti v muzej. Kot taka nastopa v prostoru in je sestavni del vseh silnic, ki potekajo v prostoru.

Kot arhitekt konzervator za naselbinsko dediščino, zaposlena na regionalnem zavodu za varstvo naravne in kulturne dediščine, se ukvarjam z evidentiranjem, valorizacijo, merili varstva in načinom ohranjanja te zvrsti dediščine.

### **Naravna in kulturna dediščina in razvoj doktrine varstva v zadnjih desetih letih**

Za razliko od prejšnjega zakona, ki je govoril o kulturnih spomenikih in jih razvrščal v tri vrednostne stopnje, sedanji Zakon o naravni in kulturni dediščini pozna samo še dve vrednostni stopnji dediščine: višjo, ki ima oznako kulturni spomenik, in ostalo, ki ima oznako kulturna dediščina.

Sprejetje tega zakona označuje tudi začetek t. i. "aktivnega varstva" dediščine. Izhodišče temu je bilo spoznanje, "da je dediščina vse, kar nas obdaja" in da naj bodo zavodi za spomeniško varstvo nenehno aktivno prisotni v dogajanju v prostoru.

To je v nadaljevanju pomenilo, da se je znotraj zavodov začela intenzivnejša delitev na zvrsti dediščine, spoznavanje njene strukturiranosti (sestavljjenosti), tako iz posameznih točkovnih enot (objektov) kot območij (naselij in krajine). Prevladujoča umetnostnozgodovinska usmerjenost zavodov, ki so se posvečali predvsem t. i. umetnostnim spomenikom, njihovem ohranjanju in ob-

novi, se je po tem obdobju začela plastiti v pestrejšo kadrovsko zasedbo. Tako je večina regionalnih zavodov začela intenzivneje zaposlovati etnološke za evidenco dediščine v ruralnem prostoru.

Dejavnost regionalnih zavodov se je v tem času razširila na varstvo naravne dediščine. Dejstvo je, da so le redki arhitekti delovali kot urbanisti konzervatorji, čeprav bi bili v tem procesu nujno potrebni. Maloštevilni arhitekti, ki so bili do tedaj zaposleni na zavodih, so se po lastnih nagibih odločili, ali se bodo ukvarjali tudi s historičnim urbanizmom ali pa bodo ostali pri arhitekturi.

Po raznolikosti kadrovske zasedbe so postali zavodi za varstvo naravne in kulturne dediščine dovolj široki, da so lahko pokrili inventarizacijo osnovnih vrednosti (dediščine) v prostoru.

Način ohranjanja dediščine se je v tem obdobju prilagodil zakonitostim prostorskega planiranja kot sestavnega dela družbenega planiranja. To pa je pomenilo dvoje:

- valorizirati dediščino tudi po prostorskih - urbanističnih zakonitostih (kriterijih).
- vključevanje evidentirane in tudi prostorsko ovrednotene dediščine v vse stopnje planiranja kot strokovna osnova varovanja in vključevanja v razvoj ene od osnovnih vrednosti v prostoru, torej tudi v načrtovanje prenove na določenih območjih.

### **Naselje kot dediščina**

Institucija spomeniškega varstva, ki je pravzaprav izšla iz varstva arheološke in kasneje umetnostne dediščine, je naselbinsko dediščino vključevala v svoj register dokaj zgodaj, čeprav nekoliko parcialno. Da ima tudi naselje lahko vrednost dediščine, se je najprej opazilo v visokovrednih ambientalnih sklopih srednjeveških in drugih historičnih mestnih jeder, za katere je bila v prvi vrsti pomembna prisotnost umetnostne dediščine (cerkve, palače, javni spomeniki).

Dosti kasneje, z začetki v 60. letih tega stoletja, se je spomeniško zavarovalo t. i. historično jedro ur-



banega naselja, ki pa je velikokrat predstavljalo samo del naselja, saj se je to predvsem v novejši dobi razvijalo in širilo v svojo okolico.

Ti trendi se v rahlem zamiku povezujejo z dogajanjem na operativnem nivoju, če tako imenujemo aktualni razvoj arhitekturne in urbanistične stroke, ki kakšno desetletje zatem začne z intenzivnimi načrti prenove starih mestnih jeder in ob tem po zatonu moderne in postmoderne ponovno odkriva vrednote v starem, historičnem.

Spomeniško varstvo je bilo po konceptu svojega delovanja in načinu varstva kulturne dediščine v načrte prenove starih mestnih jeder avtomatično vključeno s svojimi varstvenimi režimi tako za posamezne objekte znotraj tega območja kot z varstvenim režimom za staro mestno jedro kot celoto. Kljub temu da je šlo v tem primeru za naselje oziroma del naselja, za njegovo historično, velikokrat pa iz raznih razlogov ne več vitalno jedro, se je obseg spomeniškovarstvenih kriterijev omejeval predvsem na arhitekturo objekta in historični urbanizem mestnega jedra.

Na tak način se je spomeniško varstvo vključevalo v prenovo starih mestnih (včasih tudi trških) jeder od samih začetkov prenove.

Kategorija varstva je sčasoma pridobila več komponent. Z vključevanjem etnologov v valorizacijo dediščine se je poudaril pomen vsebine, tako historične kot današnje, v povezavi z arhitekturo. Eden bistvenih sestavnih delov prenove je tudi po spomeniškovarstvenih kriterijih postalo ohranjanje in vnašanje vsebine v stara naselbinska jedra.

S tem v zvezi velja poudariti, da bodo prenovo z vidika vsebinskih kvalitet občutno krojile v naši družbi pričakovane lastninske spremembe.

V končni posledici ali pa kot izhodišče, če jih povezujemo z nastankom in razvojem naselja, ki ima danes status kulturne dediščine ali spomenika, vse te stvari nujno zadevajo tudi strokovni in upravni postopek institucije spomeniškega varstva.

Metodologije vrednotenja čaka po mojem mnenju bistvena dopolnitev. Predvsem so to še ostrejši kriteriji selekcije, kaj je v resnici dediščina, kaj pa le kvaliteta na nivoju urbanizma.

### Vrednotenje ruralnega prostora

Intenzivnejše in sistematičnejše evidentiranje vrednosti ruralnega prostora z vidika naravne in kulturne dediščine pogojeno z že omenjenim Zakonom o naravni in kulturni dediščini iz leta 1981 in z vzporednim uvajanjem varstva narave pri že obstoječih regionalnih zavodih za varstvo kulturne dediščine.

Ob tem ni bilo nepomembno dejstvo, da so se sredi 80. let začeli na regionalnih zavodih zaposlovati krajinski arhitekti, ki so v sistemu valorizacije predstavljali vezni člen med naravno in kulturno dediščino.

Vrednotenje ruralnega naselja predstavlja dokaj kompleksen pojav, saj izhajamo v enaki meri iz njegove okolice (razporeditev obdelovalnih površin, mikro- in makrolokacija, vrednost krajine) kot iz naselja samega (tipična tradicionalna arhitektura, vaški urbanizem itd.). Pri tem da šele sozvočje ustvarjenega in naravnega prostora tisto vrednost, ki je potrebna, da lahko štejemo neko



Kozolec v razmerju do naselja in krajine: Knezdol, 1981



poselitveno enoto za reprezentančen ali tipičen vzorec naselbinske dediščine v ruralnem prostoru.

Ob tem se postavljajo pred vrednostna merila za ohranjanje tipične krajine vprašanja, do kod s stališča varovanja dediščine še dopuščati spremembe v prostoru, ki jih povzročajo spreminjanje tehnologije kmetijske proizvodnje in ostali načini izrabe prostora. Kako daleč gre lahko tak razvoj, ne da bi prostor pri tem izgubil svojo identiteto?

### Ruralno naselje - analiza pojava Tipičnost kot karakteristika

Osnova za vrednotenje je analiza pojava. Ob tem je treba poudariti, da se poselitveni vzorec slovenskega podeželja menja od pokrajine do pokrajine z izjemno pestrostjo; prav tako raznolike so oblike posameznih poselitvenih enot. Ob tem so se razvile tipološke oznake ruralnih naselij (vasi) od geografskih (Melik) do zgodovinskih, vsebinskih (F. Baš) in drugih.

Poznavanje tipologij je pri analizi pojava potrebno, saj poenostavi prepoznavanje, ocenjevanje vrednosti naselja pa ni vezano samo na to, ali je naselje enega ali drugega tipa, ampak tudi na to, kakšne so kvalitete njegove **individualne prostorske zgradbe**.



Volumen naselja v prostoru: Čimerno, 1986

V metodologijah, ki so bile uporabljane za evidentiranje naselbinske dediščine, sem pogrešala analitičen pristop, ki bi enakovredno vključeval tudi ta vidik in s tem povezane kriterije za vrednotenje naselja. Zato sem ob delu na terenu izoblikovala svoj koncept analize in iz nje izhajajoče metode vrednotenja ruralnega naselja. Izrazila sem jo s formulo PUA, metodo vrednotenja pa sem imenovala VREDNOST PUA.

Metoda je podrobneje opisana in dokumentirana v raziskovalni nalogi Inventarizacija in valorizacija naselbinske dediščine na južnem območju občine Šmarje pri Jelšah (Milena Hazler-Papič, ZVNKD Celje, 1991) Identiteta ruralnega naselja

Če primerjamo analizo prostorske strukture urbanega naselja z ruralnim naseljem, je ta v načelu enaka, le da v praksi pride do določenih razlik, ki jih povzročata razlika v razvoju teh dveh naselbinskih oblik.

Urbana naselja so praviloma od svojih začetkov do danes naredila večji vsebinski in prostorski razvoj. Iz ponavadi srednjeveškega jedra, ki je v sebi združevalo praktično vse funkcije upravno-pravnega in trgovsko-obrtnega središča, pa še šolo in ubožnico, se je naselje širilo in te, iste vsebine porazdelilo po mestnih delih ločeno.

Tako se okoli historičnega jedra nizajo industrijski del, predel naselja z delavskimi stanovanji, vilami premožnejšega sloja meščanov itd. Urbano naselje se lahko tudi kot tako razvita struktura ovrednoti za kulturno dediščino, seveda pa ima njen najstarejši del ponavadi večjo spomeniško vrednost.

Ob nakazanem razvoju urbanega naselja, ki se ponavadi obda še z vencem "spalnih con" blokovne in individualne gradnje, ki je že zdavnaj presegla meje nekdanjega predmestja, se običajno izgubi tudi vsak oblikovno in konceptualno kvaliteten stik z naravnim oziroma ruralnim okoljem urbanega naselja.

Vrednotenje urbanega naselja kot kulturne dediščine se torej v večji meri omeji na vrednost same ar-



hitekture in osnovne historično-urbanistične zgradbe starega naselbinskega jedra.

Vrednotenje ruralnega naselja kot spleta vrednosti naravne in kulturne dediščine ter krajine, je v tem pogledu lahko kompleksnejše in večplastno.

### Prostorska struktura ruralnega naselja

Zaradi relativno majhnih poselitvenih enot ruralnega tipa (vasi) in njihove neposredne povezanosti z okoljem in tudi zaradi konstantnega prevladovanja ene vsebine v naselju je možno enostavneje določiti osnovne sestavne dele ruralnega naselja (ogrodje njegove zgradbe) in vrsto parametrov, s katerimi dodatno opredelimo značilnosti ruralnega naselja.

Osnovni sestavni deli so:

- P - prostor (krajina)
- U - naselje (naselbinska zgradba)
- A - objekt (objekti v naselju)

Parametri:

- S - odnos med naseljem in krajino
- P - ocena krajine
- V - volumen naselja
- U - urbanizem (zasnova naselja)
- E - enota naselja (kmečki dom)
- O - arhitektura (objekti)
- D - detajl

Povezava osnovnih sestavnih delov ruralnega naselja in karakterističnih parametrov je izražena v formuli PUA. Oblika formule kaže soodvisnost in prepletanje dejavnikov, ki gradijo (ruralno) naselje. Čeprav je na videz precej komplicirana, je v osnovi enostavna. Ob potrebnem predznanju se je izkazala za zelo uporabno pri delu na terenu in za učinkovito kontrolo lastnih meril.

**Parametri** so razdeljeni v tri skupine, tako da gradijo tri sisteme: objekt, naselje in krajino. Ker se ti trije sistemi med seboj združujejo, po dva robna parametra nastopata v dveh sistemih (parametra E in V).

Ocenjevanje krajine je v zvezi s to formulo povsem avtonomno in se je dotika le v svojem rezultatu in oceni povezave naselje - krajina.

Formula									PUA ANALIZA	
P	S	K	V	U	V	U	E	O	D	parametri osnovni sestavni deli
Strukturalna vrednost									VREDNOTENJE	
	25	25	25		25	25	25	25	25	mesto parametra v formuli
		50			50			50		
	75				75			75		VREDNOST NASELJA KOT DEDIŠČINE
Indeks vrednosti										

### Vrednotenje ruralnega naselja

Glede na sestavo formule PUA je možno vrednotenje naselja po več kriterijih. Načeloma se vrednost naselja določa na podlagi določanja vrednosti parametra in ugotavljanja, koliko posamezno naselje dosega take vrednostne kriterije.

Za ocenjevanje vrednosti naselja kot kulturne dediščine sem uporabila naslednji sistem:

**Vrednost posameznega parametra je 25.** Ta vrednost se upošteva takrat, kadar zadovolji dve tretjini idealnega merila. Npr. parameter z oznako O dobi vrednost 25, če ima dve tretjini vseh objektov v naselju vrednost kulturne dediščine. Tak rezultat pa pomeni, da so ohranjeni tudi historična zasnova kmečkega doma, urbanizem in volumen naselja, ki so izraženi s parametri E, U in V.



Detajli bogatijo stavbo: Selo nad Laškim, 1986



V tem primeru bi šlo s stališča evidentiranja dediščine za idealno stanje, ki pa na terenu ni pogosto. Mnogo pogostejše so kombinacije manj idealnih stanj.

Za ocenjevanje je pomembno tudi, na katerem mestu se parameter v formuli pojavlja. Po formuli se ocena gradi od desne proti levi, vrednost parametra levo od predhodnika se avtomatično poveča, če ima tudi predhodnik visoko vrednost.

### Vrednost PUA

Vrednost prostorske strukture ruralnega naselja je možno izraziti na dva načina:

**Strukturna vrednost** ocene predstavlja seštevek vrednosti parametrov po posameznih osnovnih vrednostih naselja (PUA). Izrazi se na način: 75-75-75 ali 75-50-25 ali 50-50-50 ipd.

**Indeks vrednosti** predstavlja seštevek strukturnih vrednosti, je enoštevilen in po kriterijih, ki smo jih za to določili, od neke vrednosti navzgor označuje naselje, ki ima vrednost dediščine. Naselja, ki imajo vrednost kulturne dediščine, morajo torej imeti indeks najmanj 125. Naslednje vrednosti so 150, 175, 200, 225. Zadnji dve številki označujeta naselje, ki je kulturni spomenik.



Kmečki dom kot enota naselja: Šentjanž 5, 1988

### Primeri zapisov vrednosti PUA za naselje:

Ločica pri Vranskem (75-50-50) I > 175 (naselje je dediščina z izrazito izraženo krajinsko kvaliteto). Kale (50-75-50) I > 175 (naselje je dediščina s posebno kvalitetno ohranjeno tlorisno zasnovo). Pilštanj (75-75-75) I > 220 (naselje je spomenik z uravnoteženo vrednostjo). Kunšperk (50-75-75) I > 200 (naselje je spomenik s kvalitetno notranjo zgradbo in sestavni del krajine). Prapreče (obč. Žalec) (50-50-25) > 125 (naselje dediščina, ki ima spodnjo mejo vrednosti, ohranjena je tlorisna zasnova, volumen naselja, avtentične arhitekture je malo, je sestavni del krajine). Loke (obč. Žalec) (50-50-50) > 150 (naselje s srednjo vrednostjo kot dediščina, nekateri nekvalitetni posegi, ki pa v celoti še niso načeli ohranjenih kvalitet prostorske zgradbe).

Vse te ocene v bistvu nakazujejo, kako se je odvijal proces spontane prenove na vasi, saj ta do sedaj v ruralnem prostoru še ni bila načrtovana, razen če kot načrtovano prenovo upoštevamo povejno parolo "vsi v mesta", ki je imela v ruralnem prostoru dolgoročne posledice. Toda o tem sem že govorila v zvezi s spremljenimi vrednostnimi merili.

### Prenova ruralnega prostora

Prenova ruralnega naselja je tesno vezana na prilagajanje sodobni kmetijski proizvodnji, ki se seveda dogaja v ruralnem prostoru. S tem v zvezi bi lahko razpravljali, kaj je sodobno. Ali je sodobno meliorirati gorato Slovenijo, ali je sodobno uporabljati umetna gnojila, ali je sodobno uvajati monokulture tam, kjer so bila polja vedno pisana in trakasta?

Ali je sodobno pozidavati ogromne hleve?

Ali je sodobno uvajati kmečki turizem v vsako slovensko vas?

Vse je lahko sodobno, pametno in ekonomsko. Toda ne vedno in ne povsod. Kje torej in kdaj?

Vse je stvar valorizacije.



## Prenova ruralnega naselja

Danes je prenova ruralnega naselja, ki je ovrednoteno za dediščino, vezana na smernice in soglasja k lokacijski dokumentaciji in projektom za novogradnje in nadomestne gradnje v naselju. Poteka zelo parcialno in je pravzaprav del "spontane prenove", ki pa zagotovo ni kvalitetna. Zakaj?

Manjkajo osnovne raziskave, ki bi usmerile razvoj ruralnih območij, s tem pa tudi ruralnega naselja.

Prenova ruralnega naselja se bo v prihodnosti tesno povezovala s prenovno ruralnega prostora, ob tem se bo istočasno načrtovala za večje območje in ne le za eno samo naselje.

Zaradi tega mora v prvi fazi vključevati vrednotenje vseh ruralnih naselij na tem območju z različnih vidikov (ne le dediščine). To je nujno zato, ker bodo naselja na nekem območju, ki se bo prenavljalo, imela različen status v tej prenovi. Na osnovi vrednostnih kriterijev se bo lažje odločati, katera od naselij naj v prvi vrsti ohranjajo kvalitete kulturne dediščine, katerim se da bolj sodoben videz, katerim se doda nove vsebine. Ta naselja se bodo v okviru nekega območja med seboj dopolnjevala in gradila kvalitetno novo-staro podobo krajine in življenja v njej.

V tem procesu, ki vključuje območje, regijo kot predmet prenove, je nujno poznati značilnosti regije. Institucijo varstva dediščine vidim v tem, da bo na osnovi svojih evidenc in valorizacije bistveno prispevala k poznavanju območja. Seveda toliko bolj, kolikor več se bo s svojim gradivom poglobljeno strokovno ukvarjala.

Načrtovanje razvoja naselja kot sestavnega dela prenove mora torej temeljiti na poznavanju njegovih vrednosti.

Svojo metodo analize in valorizacije naselbinske dediščine sem v tem prispevku opisala tudi zaradi tega, ker mislim, da je v bistvu "urbanistična" in ne spomeniškovarstvena, in zato, ker želim, da je eden od prispevkov, kako bi se vrednosti, ki za sedaj vedrijo v spomeniškem varstvu,

prenesle tja, kjer je tudi in kjer predvsem je njihovo mesto - v stroko, ki se z razvojem v prostoru ukvarja in ki tudi sama po svojih merilih evidentira kvaliteto v naselju in prostoru.



Tudi to je prenova....: Selo nad Laškim, 1986



Tudi to je prenova....: Selo nad Laškim, 1986





## Vključevanje varstva naravne in kulturne dediščine v družbeno planiranje

V začetku tega zapisa sem opisala razvoj varstva naravne in kulturne dediščine, ki je povezan z intenzivnejšim vključevanjem v prostorsko planiranje. Rezultati tega procesa pa so kljub pozitivnemu razvoju in uveljavljanju novih strok znotraj spomeniškega varstva pokazali na eno bistvenih pomanjkljivosti sedanjega planiranja, to je odsotnost varstvene komponente pri večini strok, ki načrtujejo razvoj v prostoru.

Ob vključevanju naravne in kulturne dediščine v prostorsko načrtovanje se je pokazalo, da imajo posamezna območja različno vrednost tudi po kriterijih vrednotenja naravne in kulturne dediščine. Pokazalo se je tudi, da določena območja sploh nimajo vrednosti, ki bi se jih dalo zakonsko varovati kot naravno in kulturno dediščino.

Ob pripravi strokovnih osnov za plane in njihovem usklajevanju pa je bilo očitno, da je za sedaj institucija

varstva dediščine edina s svojimi zakonskimi pooblastili sposobna evidentirati in vztrajati pri ohranjanju kvalitete v prostoru.

Primer: če so razvojni trendi na nekem prostoru nasprotni ohranjanju VREDNOSTI tega prostora (kakršne koli te že so), je institucija varstva naravne in kulturne dediščine ponavadi EDINA, ki zagovarja ohranjanje teh vrednosti v imenu ohranjanja DEDIŠČINE (to je lahko tudi njen edini argument) in identitete prostora.

Obenem je tak položaj spomeniškega varstva lahko monopolen, saj bi pomenil, da edino ono ve, kaj se v prostoru sme in ne sme. Varstvo naravne dediščine bi se pri tako opredeljenem predmetu varstva končalo pri ekologiji, varstvo kulturne dediščine pa bi od strokovnih osnov in smernic prešlo v projektiranje in načrtovanje, saj potemtakem edino ono ve, "kaj je prav".

Ob tem se sprašujem, zakaj se lahko kvaliteta, ki je v prostoru evidentna, varuje samo s spomeniškim varstvom. Ali je varovanje strukture poselitve v visokovredni krajini



*Arhitektura v vasi je lahko kvalitetna: Čimerno, 1986*

spomeniškovarstveni problem, ali je ohranjanje meandrastega vodotoka samo naravovarstveni problem? Je ugotavljanje kvalitete naselja (ki je slučajno tudi dediščina) samo spomeniškovarstveni problem? Institucija varstva naravne in kulturne dediščine dobiva namreč zaradi osamljenosti pri poudarjanju varstva (dediščine) negativen, zaviralen prizvok.

Ali pa negativen prizvok dobiva celo dediščina sama! Upam, da ni tako. Dediščina je predvsem vse tisto, kar je kvalitetno. To pa je kategorija, ki bi jo morale zastopati tudi ostale stroke, ki nastopajo v prostoru.

### Nov položaj varstva naravne in kulturne dediščine (?)

Glede tega se sedaj dogajajo v naši družbi določene spremembe, ki bodo verjetno tudi vplivale na način delovanja in obseg dela spomeniškega varstva.

V tej zvezi zagovarjam stališče, da se mora spomeniško varstvo, ki ima v bistvu funkcijo muzeja (z eksponati

v prostoru) ukvarjati predvsem z ustvarjanjem in preverjanjem lastnih evidenc. Nadalnje delo v institucijah, ki se ukvarjajo z varstvom dediščine, mora temeljiti na poglobljenem, analitičnem obdelovanju osnovnega gradiva. To sedaj zaradi drugačne usmeritve zavodov ni mogoče, v bodoče pa bo nujno in za tako institucijo edino smiselno, saj med ostalim vsebuje in izostruje tudi kriterije vrednotenja. Vrednotenje bo torej še vedno domena spomeniškega varstva, medtem ko bo tisto, kar se bo varovalo z institucijo varovanja naravne in kulturne dediščine, verjetno samo najvišja vrednost dediščine.

Odločanje, kako se bo varovalo široko področje srednje in nižje vrednosti tako imenovane dediščine, pa bo prevzela družba in stroke izven spomeniškega varstva. Zato je nujno potrebno, da bodo v sebi razvile tudi varstveno in ne samo razvojno komponento.

Milena Hazler-Papič, dipl. inž. arh., samostojni konzervator, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine, Celje

Vir fotografij: Arhiv ZVNKD Celje



Značilen povdarek v slovenski pokrajini: Cerkev Sv. Trojice v Čimernem, 1986

